

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 72 / Olot, desembre 2013

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / HISTÒRIA D'UN PROGRAMADOR

Un mòbil que sona. Un grup de nens inquiets asseguts a primera fila. Una persiana, una riulla, un home amb incontinença verbal i una dona baixa que vol que una dona alta la deixi passar al davant seu. Una mare intrèpida que avança entre els espectadors i dóna un entrepà embolicat amb paper de plata a un dels nens asseguts a primera fila. Un pare seductor que parla amb una altra mare i un nen somicós que mig plora en un cotxet. Un grup de joves amants del teatre que arriba a mitja funció. Un ocell que passa. El nen de l'entrepà que llença una bola feta amb el paper de plata a l'artista. La mare del nen de l'entrepà que ni s'immuta. Un avi que entra en escena a recollir-lo, s'atura al centre de la plaça i riu una gràcia de l'artista davant dels espectadors. Els espectadors que riuen de l'avi descol·locat rient de l'artista al centre de la plaça. Un fotògraf que creu que ha trobat una bona foto. L'avi que s'envalentona i l'artista que lluita per incorporar la intervenció de l'avi a l'espectacle. El programador que aparta el fotògraf que també s'ha animat a entrar en escena. El fotògraf que s'ofèn i el programador que s'enfada perquè se sent policia. El programador se sent frustrat perquè els espectadors no respecten l'art ni l'artista. El grup de joves amants del teatre marxen fent soroll i un gos els borda. Una dona de mitjana edat que va sovint al teatre pensa que si ella fos aquell gos mossegaria un dels joves.

L'espectacle s'ha acabat i el programador fa un vermut amb els amics. No està per la conversa. És en un altre lloc. Es demana per què els espectadors po-

den arribar a ser tan poc respectuosos. Ell creu que les arts de carrer poden apropar els seus veïns al teatre, a la seva sala, la sala de tothom. Creu que la cultura ha de ser per a tots, i que per això ha de ser gratuïta per a alguns. Pensa que calen espais de trobada, i que programant a la plaça del poble uns i altres celebren la seva llibertat. Pensa també que l'espai públic ofereix unes possibilitats al creador que van més enllà de la simple relació entre actor i espectador al teatre convencional, que la dimensió que prenen les històries que parteixen dels espais singulars tenen quelcom de vivència que les fa terriblement properes i amables al públic.

Pensa també que si en una sala la gent es comporta, perquè no ho ha de fer al carrer. Es demana si cal passar per taquilla per valorar un espectacle, si els diners ho són tot a la vida, si els valors que regeixen la societat actual permeten valorar una relació més enllà de l'acte de compravenda. Pensa que ha fet malament. Pensa en l'artista contemporani i en la seva condició en la societat neoliberal; en l'ensenyament sota els governs neoliberals; en mares, pares angoixats i fills desatesos; en professors desorientats i en alumnes fora de control. Pensa en el control. Pensa en el control a l'espai públic. Pensa en la recuperació de l'espai públic. Pensa en el paper de les arts escèniques i de la cultura en la formació de ciutadans.

El programador beu i pica un parell d'olives. Potser li calen unes vacances, pensa. Està cansat. Pensa massa. Relativitza i s'obre a una nova perspectiva. Pica unes patates. És veritat que les arts

de carrer es caracteritzen per la seva capacitat d'adaptació al medi. Aquest és el seu gran actiu, així com el seu taló d'Aquil·les. Cal un gran domini del medi per sortir-se'n. Al carrer hi fa fred, calor, no hi ha cadires, hi passen ocells, motos, cotxes i cotxets... Pensa en els espectacles meravellosos que ha vist i que han estat capaços de mantenir audiències impressionants, i pensa com han estat capaços d'adaptar-se al medi i a la singularitat de cadascun dels espectadors.

El vermut s'acaba i tothom enfila cap a casa. Els amics del programador el feliciten per la tria de l'espectacle. Ell comprova que no han donat gaire importància ni a l'avi, ni al fotògraf, ni al nen que llençava boles de paper d'alumini. Se'n torna a casa creient que potser el que convé és no desesperar. Continuar provant, sorprenent i programant al carrer. Vol somniar i fer somniar. Té ganes de continuar parlant-ne amb el seu ajuntament. Creu en la necessitat de l'accés a la cultura i creu en la necessitat del respecte a la cultura i als seus treballadors. Té ganes de repensar la relació entre la seva tasca i el públic. Creu en la creació de públic, encara que sense diners sembli una utopia. Té ganes de pensar altres maneres d'acostar la seva feina a nens, joves, pares, mares i avis. Pensa en els espectadors de demà, i mentre pensa, de sobte, un home que creua el carrer escup al terra sorollosament i quasi el toca. Es demana si no saber anar pel carrer és no saber anar per la vida.

JORDI DURAN I ROLDÓS
Director Artístic FiraTàrraga

ANIVERSARI / 250è ANIVERSARI DE L'AMPLIACIÓ DE L'ESGLÉSIA DE SANT ESTEVE D'OLOT

El 10 de setembre de 1763 es van donar per acabades les obres d'ampliació de l'església parroquial de Sant Esteve d'Olot. Culminava així un llarg procés iniciat amb la col·locació de la primera pedra tretze anys abans, l'agost de 1750, en una cerimònia presidida per Esteve Vilanova Colomer (1708-1766), futur bisbe de Jaca i Tarassona, principal impulsor de la iniciativa.

L'ampliació es va fer sense enderrocar del tot la nau anterior, segons el projecte de l'enginyer militar olotí Blai de Trinxeria Fernández (c.1716-1776). Aquest aprofitament dels murs vells va ocasionar problemes com ara l'aparició d'esquerdes. El finançament va anar a càrrec dels béns de l'obra parroquial, el comú i la comunitat de preveres, a més de donacions de particulars.

L'any 1998, l'Arxiu Municipal d'Olot i les àrees de Protecció Civil i d'Informació del Territori de l'Ajuntament d'Olot, amb l'historiador Julio Clavijo, van organitzar l'exposició *Olot sota les bombes (1936-1939)* a la petita Sala 14, ara desapareguda, del Museu Comarcal de la Garrotxa. A la coberta del catàleg que acompanyava la mostra, l'enginyer del dissenyador, Quim Domene, desplegava l'aviació sobre un personatge del quadre *La càrrega*, caigut al bell mig de la plaça d'Espanya del plànol de l'Eixample Malagrida. En la inauguració de l'exposició, per Festes del Tura, Jordi Pujula ens va regalar la presència d'una dona molt gran que mantenia viu el record de l'únic bombardeig que va patir Olot. El 5 de febrer de 1939, les bombes que van caure pels voltants de Sant Francesc van arrabassar la vida a tres dones: una refugiada, una criatura de quinze mesos que es deia Pilar Roqué Reixach i una altra, de nom Teresa. Són tres de les persones que, des d'enguany, figuren en la llista de víctimes de la Guerra Civil del plafó més gran del Cementiri Municipal d'Olot, instal·lat en l'espai de memòria del recinte. Al final del text d'aquell catàleg, els autors no es van poder estar de manifestar el seu desig de trobar nous testimonis per poder completar el coneixement d'aquell episodi nefast.

Gairebé quinze anys després, el 6 de maig d'aquest 2013, un correu electrònic del senyor Ghislain Audion adreçat a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa demanava contactar amb Julio Clavijo. En un segon correu, del 13 de maig, explicava que investigava la trajectòria d'uns refugiats catalans que van arribar al seu poble, Machecoul, prop de Nantes, a França. Ghislain Audion és un escriptor de novel·la històrica que el mes de març passat va veure publicat el seu primer llibre, *14 récits de Nantes et du Pays de Retz*. Des de fa dos anys treballa en el quinquè *récit* (història o narració), massa llarg per al primer llibre, sobre l'èxode de diverses famílies espanyoles exiliades al seu país acabada la Guerra Civil. Va descobrir, quan treballava sobre la història de Machecoul durant la Segona Guerra Mundial, que encara vivia al poble una família de refugiats espanyols. Una dona d'aquella família, originària de Blesa, a Terol, que va viure a Machecoul fins al 1949, estava casada amb Josep Ventura Vives. Per la família que havia quedat al seu poble,

Ghislain va saber que Josep encara tenia un germà viu, Joan, a Castellar del Vallès (Vallès Occidental). Es van posar en contacte i Joan li va donar unes petites memòries que havia escrit l'any 1997. A partir d'aquell moment, Ghislain diu: "vaig començar a buscar allò que la seva memòria havia oblidat i allò que la seva memòria havia transformat. I ho vaig anar descobrint tot, a poc a poc, amb l'ajuda d'historiadors de França i d'Espanya".

Per això buscava Julio Clavijo, autor de la tesi doctoral *La política sobre la població refugiada durant la Guerra Civil i del llibre La població refugiada a Olot durant la Guerra Civil (1936-1939). Estudi i fonts documentals*, que el tornà a adreçar a l'Arxiu. Ghislain ens va explicar que una família de Castellar del Vallès es va estar uns dies a Olot abans d'emprendre el camí cap al coll d'Ares: Jaume Ventura Calvó, la seva dona Teresa Vives Prat i el seu fill Joan Ventura Vives, que encara viu a Castellar. Van viure tràgicament el bombardeig d'Olot, durant el qual Teresa va perdre la vida decapitada per la metralla d'una bomba al mas Serrat de l'avinguda del Morrot. A continuació, ens va informar que el dia 17 de maig vindria a l'Arxiu perquè estava interessat a visitar els llocs –el mas i el cementiri– on havien transcorregut els fets. En aquell interval, els arxivers vam tornar a consultar les llistes de morts en els llibres de Jordi Pujula (només un nom, Teresa) i vam visitar el Registre Civil del Jutjat d'Olot. Cap més evidència, només alguns noms de morts per ferides de metralla i per explosions a deshora. De fet, els primers dies del febrer de 1939 van ser jornades convulsives a la nostra ciutat, l'exèrcit i els civils marxaven en retirada cap a la frontera francesa deixant un rastre de mort del qual només es va donar compte, dies més tard i amb poca precisió, en els assentaments del llibre de defuncions.

Durant la seva visita a Olot, Ghislain va resseguir la ruta olotina dels records de Joan, va fer fotos, va compartir les seves deduccions amb els arxivers i, a la tarda, el va anar a visitar de nou. A la vista de les fotografies, un sotrac a la memòria va transportar Joan fins a la vivència del nen d'onze anys que aquell dia va perdre la mare i que va entrar en l'espiral d'un trasbals que canviaria la seva vida. El pas de la frontera, la separació del pare, la trobada amb ell i el seu germà Josep

–que havia marxat a França abans que ells– al camp d'Argelers, de nou la separació i, al final, el retorn a Castellar. Però aquesta és la història que escriu Ghislain Audion. La nostra s'acaba aquí, quan recuperem, per a la nostra història, el nom sencer de Teresa. Aquest mes, si repassem la llarga llista de les víctimes, al cementiri, podrem llegir: Teresa Vives Prat.

ANNA BONFILL PLANA

BREVIARI

El dia 28 de novembre va tenir lloc a l'Ajuntament d'Olot l'acte de proclamació del guanyador de la **Beca Ernest Lluch de Ciències Socials i Humanes 2013**, que convoca l'Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot. Aquest any s'hi havien presentat quatre projectes, d'entre els quals el jurat va escollir el treball d'Anna Escarpanter i Pau Llimona *El grup de cases Sant Pere Màrtir i la seva integració en la ciutat d'Olot*. Els autors es proposen estudiar el conjunt de 336 habitatges construïts a la falda del volcà de Montolivet i enllestits l'any 1963, obra de l'arquitecte Ignasi Bosch, fent incidència en les diferents tipologies arquitectòniques, però també en els records dels primers residents, la consolidació del barri, la seva relació amb el nucli de la ciutat i les noves necessitats que van comportar modificacions en les edificacions.

•••

En el mateix acte es va fer públic el guanyador de la **Beca Oriol de Bolòs de Ciències Naturals 2013**, a la qual concorrien un total de quatre projectes. Es va escollir el treball presentat per Biel Obrador Sala *Emissions de gasos de l'efecte hivernacle a les rescloses del Fluvià al seu pas per la Garrotxa*. L'objectiu del projecte és quantificar la magnitud dels fluxos de diòxid de carboni i metà en diferents tipologies de rescloses del Fluvià al llarg d'un cicle anual, a partir de la comparació de les emissions d'aquestes rescloses amb les d'altres sistemes aquàtics continentals, l'anàlisi de la variabilitat temporal dels fluxos, la variabilitat espacial de les emissions i la identificació dels factors implicats en la magnitud i la variabilitat dels fluxos.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, núm. 24, Olot: Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, 2013, 440 p.

CASACUBERTA, Margarida, "Literatura y dinero. Una visión moral", *La maleta de Portbou*, núm. 2, novembre-desembre 2013, p. 69-77.

CONGOST, Loi, *El crit verd dels morts*, [Olot: l'autora, 2013], 67 p.

FORTIS, Manel, *Enmig d'enlloc*, Barcelona: Tèmenos Edicions, 2013, 197 p.

NOGUERA, Antoni, *Aportacions inèdites de l'art medieval català*, Olot: [s.n.], 2013, 182 p.

PUIGVERT, Jordi, *Evolution. Técnicas e ingredientes para la pastelería actual*, Sant Cugat del Vallès: Vilbo ediciones, 2013, 237 p.

TEIXIDOR, Joan, *Una veu et crida. Obra poètica (1931-1989)*, Girona: Curbet Edicions i Fundació Valvi, 2013, XXV+490 p. (Biblioteca Fundació Valvi; 23).
Introducció, edició i notes de D. Sam Abrams.

VAYREDA, Marià, *La puñalada*, Madrid: Editorial Fumambulista, 2013, 272 p.
Traducció de Ramon Vilardell.

ARTICLES

ARBÓS, Agustí, "No lluitis contra les forces, aprofitales!" [Les intervencions de l'empresa Bellapart], *Annals del Patronat...*, p. 375-389.

ARXIU COMARCAL DE LA GARROTXA, "Recull de bibliografia comarcal, 2012-13", *Annals del Patronat...*, p. 405-425.

BARNADAS, Joan, "El republicanisme a Olot, durant els primers anys de la Restauració borbònica (1875-1902)", *Annals del Patronat...*, p. 167-199.

BARNOSELL, Genís, "Conseqüències socials i econòmiques de la guerra del Francès (1808-1814)", *Annals del Patronat...*, p. 267-277.

BAYONA, Lluís i BUSCATÓ, Lluís, "Evolució arquitectònica de Sant Martí de Capellada (Besalú): una petita església amb molta història", *Annals del Patronat...*, p. 15-33.

CANALIAS, Laura, "La Biblioteca Popular d'Olot (1918-1925). Una herència cultural", *Annals del Patronat...*, p. 201-218.

CATÀ, Josep, "La guerra del Francès a Olot i comarca (1808-1814)", *Annals del Patronat...*, p. 221-230.

CATÀ, Josep, "La Guerra de Successió Hispànica i els seus efectes a la Garrotxa (1705-1714)", *La Comarca d'Olot*, núm. 1.714, 14 novembre 2013, p. 27-28.

COLOMER, Joel, "El comerç de drap a Besalú: l'exemple dels Roure (1325-1340)", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, núm. XXX, 2012, p. 7-29.

COMA, Mireia, "La batalla contra l'oblit. Sant Jaume de Llierca en temps de la Guerra Civil", *Annals del Patronat...*, p. 325-352.

DÍAZ, Carlos, "Una visió militar de la guerra del Francès", *Annals del Patronat...*, p. 231-241.

EXPÓSITO, Ricard, "La prensa catalana en la Guerra de Sucesión: entre la información y el privilegio", dins Pedro M. CÁTEDRA (dir.), *Géneros editoriales y relaciones de sucesos en la Edad*

Moderna, Salamanca: Sociedad Internacional para el Estudio de las Relaciones de Sucesos-Semanario de Estudios Medievales y Renacentistas, 2013, p. 103-124.

MATABOSCH, Ariadna, "Matemàtiques de colors" [El cub de Rubik], *Annals del Patronat...*, p. 285-306.

MERINO, Imma, "Tota la passió d'Adèle" [*La vie d'Adèle*, d'Abdel Kechiche], *L'Avenç*, num. 395, novembre 2013, p. 56-59.

PEREIRA, Sílvia, "La audiencia previa al juicio: análisis de sus funciones. Especial referencia a la Ley 5/2012 de Mediación en Asuntos Civiles y Mercantiles y al Décret nº 2012-66 de resolución amiable des différends", *Revista Vasca de Derecho Procesal y Arbitraje* (Sant Sebastià), vol. 25/2, 2013, p. 181-201.

PRAT, Sílvia, "Mongetes estressades", *Annals del Patronat...*, p. 307-323.

PUIG, Miquel, "Salut i malaltia a Olot al segle XVIII", *Annals del Patronat...*, p. 35-166.

RIERA, Carla, "Còpia certificada. Els titulars esportius del 9Nou", *Annals del Patronat...*, p. 353-373.

SEGURA, Germán, "La guerra de mossèn Rovira. La guerra del Francès a Olot i comarca (1808-1814)", *Annals del Patronat...*, p. 243-250.

TEXTOS ELECTRÒNICS

BOSQUET, Jaume, "Joan Teixidor (Olot, 1913-Barcelona, 1992)", *Veus Baixes*, núm. 1, maig 2013 p. 53-68. Disponible a: <www.veusbaixes.cat/veus_baixes/1.html>

DVD

COL·LECTIU DE CINEMA INDEPENDENT DE LA GARROTXA, *Pep Callís i Figueras, Olot 1949-2006*, Olot: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot, 2013, 55 min. (Artistes de la imatge; 1).

DEL DINOU AL VINT-I-U / ELS NOSTRES FEDERALS

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

La sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut d'Autonomia va acabar de convèncer un gran nombre de catalans que el camí d'entesa que s'havia iniciat a les darreries dels anys setanta del segle passat s'havia esgotat definitivament. Tot i així, com no podia ser d'altra manera, els optimistes benintencionats de sempre segueixen intentant que es mantingui l'*statu quo* i no han dubtat a esgrimir per enèsima vegada la utopia de l'Espanya federal. Caldria escriure un llibre de mil pàgines per ressenyar totes les iniciatives de federar el regne d'Espanya, però en sobraria mitja per explicar com varen acabar totes.

El 1886, tots els partits republicans i demòcrates d'Espanya, o sigui, l'esquerra del moment, es varen unir en una coalició electoral amb la intenció de proclamar la república. El Consell Regional Federalista de Catalunya, que en aquell moment tenia com a secretari el representant de la comarca d'Olot, Florenci Tomàs, va publicar un llarg comunicat per mirar de convèncer els seus escèptics afiliats que la coalició amb els republicans centralistes no representava renunciar a res. "Allanemos el paso de la República y demostremos que la paz no imperará en España, mientras sus diversas regiones, bien designadas por la naturaleza misma y por la historia propia de cada una de ellas, no tengan autonomía, para usar su lengua, para dictarse sus leyes, para designar los poderes que hayan de regirlas y para acomodar, en fin, su vida política y económica á sus costumbres y á sus aspiraciones; probemos ante el país que pretender la igualdad absoluta, la uniformidad de estas diversas regiones, es querer el establecimiento de la más funesta desigualdad en todas, es ahogar la libertad de las mismas, es sembrar odios entre

ellas, su fruto es el malestar en que toda la nación española se agita". Tot i la unió dels partits d'esquerra, la victòria va ser per als monàrquics i res no va canviar.

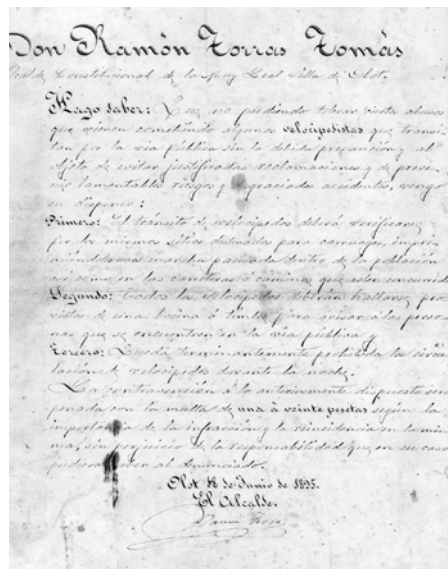
Cinc anys després, els federals catalans renunciaven a integrar-se en un sol partit republicà i optaven per promoure'n dos: un de centralista i un de federal. En aquella ocasió el vicepresident del Consell Regional Federalista de Catalunya era l'exalcalde republicà d'Olot Joan Deu i Ros. El manifest justificatiu del canvi d'estratègia recollia: "Ya que no es posible, como en verdad quisiéramos, que todos los republicanos españoles comulguen en una sola iglesia y resuman sus principios en un programa único, encaminemos nuestros esfuerzos á conseguir al menos que en España militen solamente dos partidos a la república adictos. Razón sobrada hay para que nosotros nos diferenciamos radicalmente de los posibilistas, progresistas y centralistas, ya que todos éstos quieren constituir la futura república partiendo de la unidad de la soberanía radicada en un Estado único, el central, y consiguientemente quieren establecerla bajo un solo poder político y, por ende, bajo una sola potestad legislativa; y ya que nosotros aspiramos a fundarla partiendo de la división de la soberanía entre la nación y sus componentes las regiones españolas constituidas por sus libres municipios; queriendo en consecuencia diversidad de poderes y de legislaciones, es decir, tantos poderes y constituciones particulares cuantos sean los Estados regionales que se formen, y un solo poder una sola Constitución para el conjunto de todos ellos, para toda la federación." Ara no tenim dirigents olotins entre els nostres federals; esperem però que siguin igualment conseqüents.

BANS CIVILS / LES BICICLETES

XAVIER PUIGVERT I GURT

La coexistència equilibrada entre les espècies que comparteixen un mateix àmbit no és fàcil d'establir. Ni tan sols en un entorn civilitzat. N'és una bona mostra l'estira-i-arronsa històric entre el vianant i el ciclista a l'hora de fer-se un espai propi a la via urbana.

Els cops de colze entre els uns i els altres es van originar en el mateix moment de la difusió dels ginyes de dues o tres rodes com a mitjà de transport, al final del segle XIX. En aquella època, els velocípedes eren màquines de ferro amb rodes impulsades per dos pedals que n'accionaven la davantera. Encara no eren bicicletes com les d'ara, amb quadre i roda motora posterior. Eren tan sols bicicles o tricicles poc sofisticats, però introduïen una tensió a la xarxa viària semblant a l'actual. És per això que, en una data tan primerenca com és 1895, l'alcalde del moment a Olot ja es va veure empès a posar pau en la incipient pugna entre les parts. Deia Ramon Torras en un ban de 18 de juny d'aquell any que es veia obligat a pronunciar-se "no pudiendo tolerar ciertos abusos que vienen cometiendo algunos velocipedistas que transitan por la vía pública sin la debida precaución y al objeto de evitar justificadas reclamaciones y de prevenir lamentables riesgos

y desgraciados accidentes". Amb l'habitual amenaça de multa als desobedients, l'alcalde instava els amants de la nova màquina a circular a un ritme pausat i per les mateixes calçades on passaven els carruatges; a dur botzina o timbre per alertar de la seva presència, i a no transitar de nit, ja que no disposaven de cap mena de llum per veure-hi o fer-se veure.

La necessitat imperiosa de regular la circulació provenia de la novetat del velocípede i de la manca d'uns costums en els quals basar la seva relació amb el vianant. Durant segles i fins aleshores, només havia calgut establir les regles de convivència dels carruatges sobre rodes, en forma de carro, carreta, tartana i galera, als indrets per on també circulaven els transeünts diaris. Amb aquests

vehicles, ja se sabia on començaven els drets, els deures i els perills de cadascun. Ara s'encetava una etapa conflictiva –més per qüestions de respecte mutu que no pas de riscos greus– que, tots en podem donar fe, encara no s'ha tancat: ni aquest ban antic ni les ordenances més actualitzades no han fet més que amorosir les relacions tibants al carrer que provoquen alguns individus que es transformen quan s'enfilen sobre les dues rodes.

ÀGATA LOSANTOS

ACGAX: Sireni d'imatges. Fons: Fotocollage Gornau

Carme Gotarde, de la mort de la qual es compleixen seixanta anys aquest novembre, va fer la fotografia que acompanya aquest article en algun moment entre 1920 i 1953. L'artista olotina, que sobretot és reconeguda pels seus retrats de mirades interpel·lants, va immortalitzar força més paisatges, però aquest sempre m'ha cridat especialment l'atenció. Malgrat la bellesa del rerefons, la foto està presidida per uns pals de la llum que voregen el camí i trenquen l'horizontalitat de la imatge i l'estampa bucòlica reculada.

Cada cop que me la miro, em pregunto què la va dur a incloure aquells pals a la fotografia, i què representaven per a ella i per als seus coetanis. Els molestaven visualment perquè els consideraven elements estranys en un paisatge eminentment natural? O bé els contemplaven amb admiració, com a símbol de noves infraestructures que modernitzaven el territori?

Si actualment, amb els processos de participació que indaguen sobre com la població percep el paisatge, ja és una tasca difícil processar aquesta informació i treure'n da-

HISTÒRIES / QUI TOCA LES CAMPANES?

L'any 1824, Ignasi Parella, organista i prevere de l'església parroquial de Sant Esteve d'Olot, va escriure la *Llibreta de Ordenansas per lo que deu fer y practicar lo campaner de la Iglesia Parroql. de St. Esteve de la Vila de Olot* (ACGAX). Les campanes eren de vital importància ja que el seu toc ordenava el temps laboral, la vida social i la religiosa, a més d'alertar de perills i anunciar les noves. Cada missatge emès des del campanar tenia el seu toc característic que era conegut i comprès per la població. És per això que calia regular i fixar de forma escrita quins havien de ser els tocs. La *Llibreta de Ordenansas* ho recollia amb tot detall. Per exemple, la forma de tocar a vespres vigília de festa era descrit així: "se fan tres tritllos, y despues se toca lo tritllo major, mentre se alsan las dos campanas, grossa y mitjana; y despues de aber fetas algunas passadas, para lo dit tritllo, y al tocar lo quart, se deixan anar, cada una per si, y no plagadas, y luego se als la Nova y despues la xica, y van fent passadas fins q. toca la hora de entrar al cor q. desde luego se deixan anar y sa comença a alsar la Grossa, despues las altres per ordre y luego se deixan anar juntas". La complexitat i variabilitat dels tocs era considerable i donava una informació ben precisa: amb el toc de morts es podia saber si el difunt era home, dona o albat, de quin veïnat provenia i fins i tot quants capellans acudirien al funeral.

Les tasques de campaner comportaven una gran dedicació. Mitja hora abans de l'alba calia obrir les portes de

des concloents, conèixer com l'entorn afectava els nostres avantpassats és gairebé un impossible. Quan veig turistes que admiren el paisatge harmònic de la Garrotxa, amb les masies disseminades evocadores d'altres temps més pausats o les antigues fàbriques tèxtils de finals del segle XIX, sòlides i repetitives, em pregunto si aquelles mateixes construccions que ara aplaudim havien estat considerades intruses en el paisatge, si havien generat animadversió o simplement indiferència entre els seus contemporanis.

Em pregunto –de ben segur que molts han teoritzat abans sobre això, i han arribat ja a conclusions convincents– si amb l'arquitectura passa com amb la moda: hi ha elements que acceptem més o menys plàcidament quan estan en voga –unes *hombreres*, uns edificis d'habitatges d'alçada injustificada vora el pont de Ferro, la plaça del Mig– però que, amb el temps, ens generen un rebuig frontal i una incredulitat total davant la nostra claudicació passada. I, d'altra banda, hi ha altres elements la bellesa dels quals només se'ns pot fer evident quan no els hem viscut en primera persona en el moment de la seva aparició –les mateixes *hombreres*, una fàbrica manchesteriana o, vés a saber, en el futur, projectes d'arquitectes com ara RCR que a hores d'ara són incompresos o fins i tot menystinguts per part de la població.

És evident que hi ha una qualitat compartida en tots aquells artefactes del paisatge que han sobreviscut al pas del temps i que ara ens commouen. Però la volubilitat d'aquests criteris de qualitat, la incapacitat per saber què pensaran d'això no només els nostres fills i néts, sinó nosaltres mateixos en unes dècades, és el que em fa ballar el cap. El fet que les nostres decisions sobre el que és o no acceptable a l'hora de transformar el paisatge estiguin basades en uns parers tan variables m'omple –com s'ho fan els altres per no sentir-ho així?– d'inseguretat, fins i tot quan emeto els meus judicis des d'aquesta tribuna que se m'ha atorgat.

l'església i portar aigua a la sagristia. Seguidament, s'iniciaven els tocs que se succeïen al llarg de tot el dia: oració del matí, prima, ofici, àngelus, vespres i altra vegada oració. Si es donava el cas també s'havia de tocar a enterrament o a combregar. Entre toc i toc s'havia d'escombrar l'església, ordenar els bancs i fer el manteniment de les campanes. I ja per acabar la jornada, havia d'apagar els ciris i vigilar que no quedés ningú amagat a cap racó per tornar a tancar les portes. Els dies de festa també havia de tocar a missa solemne i a completes. Cada festivitat, a més, tenia les seves variants en els tocs, que la *Llibreta de Ordenansas* recull en un detallat calendari.

Actualment, en la majoria d'esglésies els campaners han estat substituïts per programadors electrònics que accionen electromalls i motors de volteig. A l'església de Sant Esteve d'Olot hi ha programats diàriament els tocs d'oració al migdia i al vespre. Els dissabtes es toca a festa i el diumenge a missa. Quan es requereix també es toca a morts. Si bé la mecanització de les campanes ha permès que els campaners no emmudissin, també ha comportat la uniformització i la simplificació dels tocs, així com la pèrdua de les tècniques tradicionals de sonar manualment. La creació d'una colla de campaners, tal com s'ha fet en algunes localitats catalanes, permetria tocar de forma manual els dies assenyalats i recuperar així aquest patrimoni sonor i etnològic.

XAVIER PALLÀS MARIANI

EMILI BASSOLS I ISAMAT

A Olot, traspassats els límits edificats de la ciutat, existeixen diverses zones on s'agrupen conjunts d'horts familiars. Alguns ocupen terrenys públics; altres, privats. Resseguir els canvis d'ubicació, extensió, estructura i funció que han experimentat aquests espais al llarg de la història és transitar per la realitat econòmica i social de la ciutat. Les successives andanades urbanístiques han expulsat els horts i els han desplaçat cap a la perifèria. Dins la trama urbana només han sobreviscut, per qüestions purament circumstancials, unes poques parcel·les. Penso ara en la que hi ha al carrer Pou del Glag, a tocar el pont de la Ceràmica. Olot també ha perdut la majoria de les hortes situades vora riu, tan valorades i conservades en altres pobles i ciutats per la fertilitat del sòl i la ininterrompuda disponibilitat d'aigua. Així doncs, és allà, als afores, als darreres de la ciutat, en els espais periurbans, on realment trobem les clapes més significatives d'horts. Hi ha espais amb una clara vocació hortícola, com l'excursionista bosc de Tosca, però també trobem horts enfilats damunt la plana que ocupen feixes antigament conreades i que van quedar abandonades d'ençà de la mecanització de l'activitat agrícola. Tenim exemples al Montsacopa, a l'Hostal del Sol, a la Muntanya Pelada, al Bisarques... I d'altres en què la situació de l'hort respon a una simple relació de proximitat entre l'hort i la persona que el mena, com ara a Bonavista.

Tot i la dispersió territorial per barris, considero que caldria tractar la qüestió dels horts des d'una perspectiva global i integradora, a escala de ciutat. Dues tasques haurien d'abordar-se amb una certa urgència. La primera, davant una creixent demanda i tenint en compte els plans urbanístics vigents, identificar quines zones o parcel·les poden ser destinades a horts comunitaris i quines n'han de quedar excloses utilitzant criteris d'idoneïtat física, ecològica, paisatgística i social. I la segona, dotar-se d'instruments eficaços per ordenar aquests espais. Un passeig per qualsevol zona d'horts situada a la perifèria de la ciutat fa que t'adonis de l'alt impacte visual i el greu deteriorament paisatgístic que presenten algunes parcel·les. No s'hauria d'admetre que un hort s'assemblés a un contenidor, el qual es defineix com aquell element que té la increïble capacitat d'atraure tota mena de trastos al seu voltant. I és per això que cal ordenar, identificant els límits i situant el llindar, amb altres paraules, dir què es pot fer i què no; què s'hi pot posar i què s'hi ha de treure. I també vol dir dotar-se de recursos humans i econòmics i mostrar una clara voluntat i fermesa política per fer-ho complir. Els horts ofereixen múltiples beneficis. A més de la interessant possibilitat d'aconseguir productes alimentaris per a l'autoconsum, molt valorada en períodes de crisi econòmica com l'actual, també està demostrat el seu ús terapèutic; a més, contribueixen a la conservació de la diversitat vegetal cultivada i són espais on s'intensifiquen les relacions socials, cada vegada més multiculturals, entre veïns. Però a part d'aquests virtuts indiscutibles, el que considero que queda pendent de resoldre és la component ambiental i paisatgística. Una ciutat com Olot, reconeguda per la seva sensibilitat envers el paisatge i la conservació de la natura, no pot deixar passar l'oportunitat de millorar la qualitat paisatgística d'aquestes zones. Cal que les administracions públiques implicades i els agents socials locals treballin per aconseguir arribar a estar orgullosos d'aquests espais, traient-los de la part del darrere de la ciutat i posant-los al davant del seu compromís social i ambiental.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / NADAL AMB EN JORDI PUJOL I ELS AMICS

DOMÈNEC MOLI

Li deien en Tosques. Hi va haver un temps en el qual en les petites societats tothom era conegut per algun sobrenom que quasi sempre anava inclòs en el *pack* de la casa on vivies. A vegades no tenia número, però tenia àlies. Així, quan et mudaves de casa, alhora adquiries un altre nom. Pel mateix preu. Encara avui podem trobar gent als quals reconeixem per aquest sistema. En Jordi era una persona físicament limitada. Delicat de salut i descuidat. Feia aquarel·les i la gent del carrer l'anomenàvem familiarment (sense cap malícia!) "Pujol, el malo", per no confondre'l amb el "bueno", que representava que era el mestre Josep Pujol. En Jordi, de fet, no era bo ni dolent, pintant. Ell tenia la necessitat d'ésser alguna cosa i s'autodefinia com a pintor. Feia aquarel·les barroeres, molt ben encaixades però mal acabades. Tenia pressa i les tintes s'escorrien al seu albir. L'aquarel·la és una d'aquelles tècniques que no preveuen cap mena de cuina, i les d'en Jordi quedaven una mica crues. En Jordi entrava a la impremta molt sovint: havíem trobat algunes sinergies que ens permetien ésser amics. Indefectiblement es dirigia allà on era i deia: "Anem a veure aquell noi?" Aquell noi no existia. Era un personatge imaginari enllitat en un hospital imaginari. Aquell noi era el bar més proper on anàvem a fer

una cervesa, i quan tornàvem al taller solia explicar: "Aquell noi està molt millor". Tot ho deia en veu alta perquè ho escoltés tothom. A vegades explicava: "Hem anat a fer un peu-dret". I somreia feliç.

Un dia, proper al Nadal, va aparèixer amb una caixa (50 x 30 x 20 cm): "He fet un diorama amb un pessebre per a casa vostra". Era –més ben dit, és– una ximple caixa de füllola, amb una bombeta amagada darrere una muntanya de cartró, que quan s'encén dona qualitat de llum zenital a tota l'escena. En primer terme, al pla, hi ha una barraca dins la qual entra, per un forat, un raig de llum que s'escapa de la bombeta i il·lumina un imaginari pessebre... És d'una senzillesa total, però tramet l'escalfor d'aquell que et dona el que té. Que ha fet el que sap. Un clar missatge de generositat, amistat i pau. Ja fa anys que tota aquesta paranoia del Nadal em rellisca. Ja fa anys que penso que desitjar pau un dia i fer la guerra la resta de l'any no té cap sentit. Però cada any, quan s'acosta la data estel·lar dels cristians, trec el pessebre de l'armari i recordo un home bo, un amic. I, amb ell, tots els amics que són l'autèntic estel que il·lumina el paisatge de cada any. Amb ells passo d'un any a l'altre. I aquell noi? Segueix estant malalt.

Tots els Nadals acudiran, sol·lícits,
per fer Nadal. Redreçament suau,
el gai record d'un villancet: explícits
testimonis del món i el cor en pau.

Mira només quina claror difusa
alena enllà del gran misteri viu;
sobre el pecat i sa remor confusa,
el cel, talment el cor de Déu, somriu.

Res no detura el cavalcar d'un dia,
màgica mólta de la veritat
fosa en el somni, foc i poesia.

Fan ombra els marges; tanmateix, content,
dintre del pit un raig de sol s'esbat:
Noi de l'Estable tots els anys vivent.

Joan Teixidor clou el seu cicle de sonets "Els mesos de l'any" amb un poema sobre Nadal. L'aparició de la temàtica nadalenca fa que el sonet es destaquï de la resta dels poemes de la sèrie. I des d'aquesta posició de singularitat, "Desembre" també fa la funció de col·lofó que tanca aquesta primera secció del poemari *Camí dels dies* i dona pas a la segona part del llibre, "L'aura amarga", la més dramàtica de totes. És com si "Desembre" fos una alenada d'aire fresc abans d'afrontar els aspectes tràgics dels poemes sobre la Guerra Civil que venen a continuació.

El nostre poeta sempre va mostrar una gran debilitat personal per les festes de l'any, però sobretot davant la celebració de les dues festes més vinculades a la infantesa, Nadal i Reis. De fet, Teixidor és un dels grans poetes de Nadal de la tradició catalana i hem de recordar que "Nadal" és el darrer poema del seu primer llibre, *Poemes 1931*.

El nostre sonet comença amb una afirmació, molt de Teixidor, que Nadal té un efecte acumulatiu, de manera que anem sumant tots els nostres Nadals per fer el Nadal de cada any. A través del fil de la memòria, recordem la lletra d'un villancet que hem cantat cada Nadal i experimentem una lleu sensació de recobriment vital i moral, el "redreçament suau" del segon vers. La lletra i la música de la nadala són manifestacions evidents d'un esperit de concòrdia que existeix breument entre la humanitat i el seu entorn natural.

A la segona estrofa del sonet, el poeta explicita encara més aquesta idea. Normalment, la vida, "el gran misteri viu", és inquietud, discòrdia ("remor

confusa") i error ("pecat"), però per Nadal l'ordre de les coses canvia i som capaços de percebre la presència divina, la "claror difusa", com si l'Altíssim se'ns volgués mostrar favorable i conforme: "el cel, talment el cor de Déu, somriu".

L'estrofa següent, el primer dels dos tercets finals del sonet, ens parla de la vida humana de la normalitat, la vida humana sense el "somriure" de Déu que reapareix cada Nadal. La vida dels homes i les dones es caracteritza per l'inaturalable i implacable pas del temps: "Res no detura el cavalcar d'un dia". El temps passa malgrat tot. I la textura de la vida mateixa és "màgica mólta de la veritat", que significa que el fenomen de l'existència s'escapa de la comprensió total i la seva veritat és fragmentària i intermitent. A més, aquesta veritat fragmentària i intermitent es dispersa entre anhels, passions i voluntat expressiva ("somni, foc i poesia").

A la darrera estrofa, el segon tercet, tornem a la concreció de l'ambient nadalenc, però lligant-hi la condició humana general. El poeta ens diu que "fan ombra els marges", és a dir, la vida té una certa propensió a la marginalitat, la foscor i la desigualtat. Però, malgrat tot, quan arriba la temporada de les festes de Nadal sentim una certa felicitat dins nostre: "dintre del pit un raig de sol s'esbat". Els anhels i les passions de la vida normal s'han tornat de signe positiu perquè s'han carregat de l'energia positiva i divina de Nadal. Novament, un any més ha tornat el Crist, el "Noi de l'Estable", és a dir, reviu i exerceix la seva funció de garantir la vida eterna i redimir l'existència humana de la seva futilitat habitual.

BREVIARI

Durant tot el mes de desembre, la Vitrina del Mes de la sala de consulta de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa estarà dedicada al seixantè aniversari de l'escoltisme olotí. L'Agrupament Escolta Nostra Dona del Tura, d'Olot, que forma part de Minyons Escoltes i Guies de Catalunya, es va crear l'any 1953 a partir d'un casal d'estiu dirigit pel seminarista olotí Gaspar España. La mostra presenta documents, fotografies, retalls de premsa i altres materials de l'associació conservats a l'Arxiu.

•••

El passat 19 de novembre va morir el reconegut arqueòleg i historiador gironí **Josep Canal Roquet-Jalmar** (1920-2013). Economista de formació i ofici, Josep Canal va destacar com a estudis del paleolític inferior a les comarques gironines, fundador de l'Associació Arqueològica de Girona (AAG), president de l'Associació d'Amics de la Vall d'Hostoles i director del Grup de Recerques d'Història Urbana de Girona (HUG). A partir de 1983 va ampliar el seu camp de recerca a la història política i social de l'època medieval a la vall d'Hostoles. En aquest àmbit, va publicar nombrosos articles a les revistes *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, *Associació Arqueològica de Girona*, *Quadern de Treball*, *L'Avenç*, *Bisania*, *Revista de Girona* i *Verntallat* sobre els pagesos de remença a la Garrotxa i les figures de Guillem Galceran de Cartellà i Francesc de Verntallat. Molts d'aquests treballs van ser elaborats gràcies a les hores d'investigació documental a l'antiga seu de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, a l'Hospici d'Olot. Mentre cercava entre els protocols notariais de l'escribania de Sant Feliu de Pallerols, el senyor Canal –així el tractàvem nosaltres– va fer patent el seu caràcter proper, entusiasta i bonhomíus que el feia travar una sòlida amistat allà on anava.

•••

Aquest mes de desembre, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa canvia el dissabte d'obertura al mes. En comptes del primer dissabte, dia 7, obrirà el segon dissabte, dia 14, de 9 a 14 h.

CCGAX - SHUTTERSTOCK / FONS ADMINISTRATIU D'OTOT

M'hi he passat mitja vida (i encara hi passo tantes hores com puc!), però estic segur que la majoria d'olotins no identifiquen el lloc designat amb aquest apel·latiu. Ni jo mateix m'hi he referit mai d'aquesta manera. De fet, sempre dic, com la majoria d'usuaris, "me'n vaig al pavelló", bo i defugint altres modismes més adolescents com "anar al pave"...

No és un entorn especialment entranyable pel que fa a la magnificència del paisatge o a l'amabilitat del paratge; no seria l'espai idíl·lic que haurien exaltat els poetes modernistes, però amb tota seguretat sí que és l'indret d'Olot més concorregut, més trepitjat (especialment durant els caps de setmana). Centenars d'olotins i de forasters solen fer-hi estada i, de fet, és un complex que acaba conformant una munió d'activitats esportives que no tenen equivalent en cap localitat de les comarques gironines; i parlo amb coneixement de causa, perquè em penso que m'ha tocat de ser-hi a gairebé totes!

A banda de l'esport a què he dedicat la major part de les meves jornades de lleure, el bàsquet, també hi he pogut practicar el vòlei, el bàdminton, el futbol sala i, encara, l'escalada... I hi he passat hores i hores compartint espais amb el que és l'enveja de qualsevol club gironí, el mundialment

reconegut Club de Patinatge Artístic d'Olot; però també amb el Club d'Hoquei Olot, el Club de Tennis Taula, i tanta i tanta gent que, en grup o en solitari, dedica un bon grapat d'hores a la setmana a fer activitats esportives o de lleure en aquest entorn privilegiat.

I, encara més, m'ha comportat la descoberta d'activitats que mai no podia haver imaginat, com el bàsquet en cadira de rodes i, en general, l'esport de discapacitats... Aquest entorn m'ha permès gaudir de moltes i moltes amistats, però, ja que surt el tema, m'agradaria singularitzar-les en la persona de Jordi Mora. La vida té aquestes coses, però l'esport és capaç d'atorgar-nos unes qualitats que, com en el cas d'en Jordi, sempre seran molt difícils d'oblidar. Potser és hora de dedicar-li el pavelló de vòlei?

I l'atletisme, és clar: més enllà del referent competitiu que en Pep ("del pavelló") representa per a tots els que en som assidus, he fet quilòmetres i quilòmetres voltant el Fluvià pels prats de la Mandra, pels camins de la Deu i de la Moixina, pels prats del Triai, pel passeig de Sant Roc...

N'hi ha que van lamentar la desaparició de la pollancreda quan es van ampliar les instal·lacions amb els nous pavellons polivalent i de patinatge. El cert és que la famosa i infrautilitzada pollancreda no era més que un espai erm que només generava molèsties i al·lèrgies primaverals entre els esportistes... I, ara com ara, aquests nous pavellons ens permeten tenir a la nostra ciutat un conjunt d'equipaments esportius incomparable.

Ara que l'esport popular s'ha posat de moda, Olot es pot enorgullir de tenir una societat abocada des de fa molts anys a l'activitat esportiva; per això pot gaudir de l'èxit que està tenint com a centre d'activitat (de turisme) esportiva. I els equipaments del Pla de Llacs (i la resta d'equipaments esportius de la ciutat) són una marca que ha d'acabar prestigiant la nostra ciutat. Un entorn únic!

PERE GÓMEZ I INGLADA

ME'N RECORDO / 3

Recordo que anava a col·legi amb calces curtes. Recordo que un any vaig demanar als Reis una màquina de retratar, una bicicleta, una màquina d'escriure, un Mecano... i encara feia curt. Recordo que el meu pare va quedar blanc com un paper de fumar quan va llegir aquella carta tan llarga. Recordo que va dissertar una llarga estona fins que la vaig escurçar. Recordo que fumava Celtas curts, el meu pare. Recordo que la meva germana tenia una trena postissa molt llarga que li havia fet el meu avi. Recordo que aleshores vivíem en un carreró estret i curt que hi ha darrere el Tura. Recordo que em feia molta il·lusió anar a la processó del Divendres Sant, però se'm va fer molt llarga. Recordo que aguantava un ciri llarg que gairebé tocava a terra. Recordo que no em vaig posar pantalons llargs fins que vaig fer la comunió solemne. Recordo que les pageses del rengle duien faldilles grises i llargues fins als peus. Recordo que el

primer refresc en un bar va ser menta amb aigua en un vas llarg. Recordo que m'agradava jugar a bàsquet però era molt curt de talla. Recordo que no volia anar al metge perquè l'agulla era molt llarga. Recordo que el meu pare em tallava els cabells massa curts. Recordo que vaig canviar de perruquer per poder-los dur ben llargs. Recordo que es van posar de moda les faldilles molt curtes. Recordo que apostàvem per qui la feia més llarga però ningú no se la treia. Recordo que ens ho jugàvem a palles curtes i palles llargues. Recordo que la meva primera xicota duia els cabells llargs. Recordo que feia marrada per poder-hi estar una estona més llarga. Recordo que per Sant Tomàs vaig interpretar un paper molt curt al Teatre Principal. Recordo que la Maria del Mar va actuar després i també va fer un paper molt curt. Recordo que duia el bigoti curt i ulleres fosques, aquell fatxa. Recordo que el 600 tenia les marxés no gaire llargues.

Recordo que tirava molt bé en les distàncies curtes. Recordo que jo també vaig fumar Celtas una llarga temporada. Recordo que feien de bon cremar quan anava curt de calés. Recordo que els grisos brandaven una porra força llarga. Recordo que vaig córrer davant seu dues llargues cantonades. Recordo que amb dos amics vaig voler fer un curtmetratge. Recordo que el professor de prehistòria la sabia molt llarga. Recordo que un gran amic es va matar en un accident després d'una vida molt curta. Recordo que van empresonar un banquer que tenia els dits molt llargs. Recordo que un altre amic es va morir després d'una llarga malaltia. Recordo que em va mossegar un gos de pèl curt amb uns ullals molt llargs. Recordo que un dia vaig tenir una llarga conversa amb un sordmut. Recordo que a vegades vull fer memòria però em quedo curt.

JOAN OLLER